

KATRI VALA

KERTOMUKSET

KERTOMUKSET

KATRI VALA

KERTOMUKSET

Esipuhe ja toimitus

Juha Järvelä

Kannen kuva Katri Valan arkisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (KIAK1989:2328:5).

Teoksen sisältämien yksittäisten kertomusten tekijänoikeus on rauennut, koska tekijän kuolemasta on kulunut 70 vuotta. Niitä saa vapaasti esittää esimerkiksi kirjastojen ja oppilaitosten tilaisuuksissa.

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § ("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

Toimitettu teoskokonaisuus © 2026 Juha Järvelä

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-7588-2

JUHA JÄRVELÄ

RUNOILIJAN PROOSAN SIVUPOLUIILLA

Katri Vala (oikeasti Karin Alice Heikel o.s. Wadenström) tunnetaan runoilijana, joka kulki tinkimättä omaa tietään. Hän suhtautui kielteisesti kaupallisuuteen kirjallisuuden yhteydessä. Katri Valan tuotannosta tunnetaan ennen muuta viisi merkittävää runokokoelmaa sekä kaksi kokoelmaa yhteiskunnallisia esseitä, pakinoita ja kirja-arvosteluja, jotka ilmestyivät postuumina. Sen sijaan Valan kirjoittama proosamuotoinen fiktio on jäänyt tuntemattomaksi. Tutkimuksessakin siitä on ollut vain yksittäisiä mainintoja. Kerttu Saarenheimo kertoo Vala-elämäkerrassaan (1984) runoilijan kirjallisesta jäämistöstä löytyvän lehti-leikkeitä, joista näkee Valan kirjoittaneen eri lehtiin tilapäistuotteita. Minna Maijala mainitsee omassa, perusteellisessa Vala-elämäkerrassaan (2021) Katri Valan autofiktiivisen novellin 'Nuoruus'. Kirjan kansien väliin on päässyt vain novelli 'Elokuva: Wanhan kartanon tarina'. Se on ilmestynyt Matti Järvisen toimittamassa teoksessa *Kummitushevonen ja muita vanhoja suomalaisia kauhukertomuksia ja kummitusjuttuja* (Nysalor-kustannus, 2021). Tässä kokoelmassa se pääsee osaksi Valan tarinoiden kokonaisuutta. Tarinat avaavat näkymiä myös Valan käyttämään kieleen. Olen säilyttänyt tässä teoksessa kirjoitusten kieliasun siinä muodossa, missä se lehdissä julkaistiin. Ainoastaan selvät painovirheet olen korjannut ja yhdenmukaistanut vuorosanojen merkintätavat.

Valan suorasanaisten kertomusten unohtuminen johtuu osaltaan siitä, ettei niillä ollut hänen tuotannossaan

suurta merkitystä. Runous oli jo varhain tullut hänelle tärkeimmäksi ilmaisumuodoksi. Vala oli toki jo vuonna 1915, 13-vuotiaana, kirjoittanut suorasanaisten kertomuksen lastenlehti *Pääskyseen*. 'Kevätpuro' kertomuksen taustalla oli kirjoituskilpailu, jossa tarina tuli kirjoittaja lehdessä julkaistun valokuvan pohjalta. Nimimerkillä »Mirjam» kirjoitettu kertomus palkittiin neljän muun kanssa 12–16-vuotiaiden sarjassa. Tässä teoksessa se saa toimia eräänlaisena prologina aikuisen Valan tarinoille.

Varsinaisen kirjallisen uransa Katri Vala aloitti 1920-luvulla. Esikoiskokoelma *Kaukainen puutarha* ilmestyi vuonna 1924. Hän oli valmistunut kansakoulunopettajaksi Heinolan seminaarista vuonna 1922 ja toimi mieluummin opettajana kuin kirjoitti rahasta. Toisenlaiseenkin ratkaisuun olisi ollut esikuvia: 1920-luvun tulenkantajarunoilijoista useat kirjoittivat myös sellaisia tekstejä, joiden keskeinen tarkoitus oli pitää taloudellisesti pinnalla. Varsinaiset taiteellisella kunnianhimolla kirjoitetut teokset eivät yleensä tuoneet tarpeeksi tekijänoikeustuloja, joten elantoa jatkettiin erityisesti sanoma- ja aikakauslehtiin kirjoitetuilla runoilla ja novelleilla. Nimekkäin, tuotteliain ja menestyksekkäin tässä lajissa oli epäilemättä Mika Waltari, johon Vala suhtautui hyvinkin kriittisesti.

Waltari jakoi kirjailijaoppaassa *Aiotko kirjailijaksi?* vuonna 1935 novellit »todellisiin novelleihin» ja tilapäisnovelleihin. Ensin mainitut olivat laajoja, taidekirjallisuuden alaan kuuluvia, jälkimmäiset aikakauslehdissä julkaistavia tekstejä, jotka täytyy kirjoittaa niiden kaupallisten vaatimusten mukaan. Kirjailijaoppaassa Waltari suhtautui niihin inhorealismilla: kirjailija kirjoittaa niitä ansaitakseen eikä niissä voi julkaista mitään täysipainoista. Waltari antoi yksityiskohtaisia ohjeita siitä, kuinka kirjailija oppii kirjoittamaan juuri tiettyjä lehtiä ja niiden oletettuja yleisöjä varten. On helppo kuvitella, että Waltarin kuvaamat

tilapäisnovellit olivat laji, johon Vala ei halunnut koskea.

Valaa ei siis waltarimainen ratkaisu kiinnostunut. Hänen veljensä Erkki Vala kehotti huhtikuussa 1926 häntä jättämään opettajantyön Ilomantsissa ja muuttamaan Helsinkiin. Sisar tarvitsisi vain rohkeutta, niin voisi olla vapaa. Katri Valan vastaus oli selvä: vapaa kirjailija olisi vain kerjäläinen, joka oli typerien toimittajien armoilla. Jos hän jättäytyisi vain kirjailijan työn varaan, hän joutuisi kirjoittamaan sellaista, joka ei ole häntä itseään.

Lopulta Vala kuitenkin päätyi ammattikirjailijaksi. Syksyllä 1929 hänen opettajantönsä Ilomantsissa päättyi ja hän asettui asumaan Helsinkiin. Hän aloitti elämään vapaana kirjailijana. Elanto oli tiukassa, *Maan laiturilla* (1930) -kokoelmasta tosin tuli tuloja ja suomennostöillä saattoi jonkin verran tienata. Käännöstyöt olivat keskeinen työtehtävä, jota hän haki. Hän suomensi niin proosaa kuin runoakin.

Asiaa vaikeuttivat Valan terveysongelmat. Hän oli sairastunut tuberkuloosiin vuonna 1928. Myöskään avioituminen huhtikuussa 1930 vasemmistoradikaali Armas Heikelin kanssa ei tuonut elämään rauhaa. Puolison tulotaso ei koskaan ollut hyvä ja hän joutui töiden vuoksi usein olemaan erossa Valasta.

Ensimmäinen yhteinen koti puolison kanssa Helsingissä sijaitsi Porvoonkadulla, mutta jo syksyllä 1930 hän joutui taas tuberkuloosisairaalaan. Joulukuussa hän pääsi kotiin, mutta hoidot jatkuivat. Seuraavan vuoden puolella asuminen alkoi toisten nurkissa: ensin miehen sukulaisten luona Huopalahdessa, sitten veljen Erkki Valan luona Humalistonkadulla. Kesä 1931 meni Puistolassa. Vakituisempi koti löytyi syksyllä 1931 Vilhovuorenkujalta Sörnäisissä. Siellä he asuivat huhtikuuhun 1933. Sitten oli vuorossa Puistolan Metsolantie, kevät 1934 meni Pääskylänrinteessä, josta keuhkoilla muutettiin Tikkurilaan.

Vaikeassakin elämäntilanteessa Vala toivoi äidiksi tule-
mista. Raskaat tuberkuloosihoidot vaikuttivat siihen, että
2.II.1931 syntynyt Valan esikoistytär eli vain muutaman
tunnin. Seuraava raskaus jouduttiin helmikuussa 1932 päät-
tämään aborttiin hoitojen takia. Vasta 12.8.1934 syntyi poi-
ka Mauri. Hänellä oli syntyessään vaikea huuli- ja kitalaki-
halkio. Vamman taustalla Vala saattoi ajatella olevan hänen
sairastamansa tuberkuloosin.

Syksyllä 1935 hän muutti poikansa kanssa Lauritsalaan
kansakoulunopettajaksi. Armas Heikel jäi Helsinkiin työn-
hakuun. Valalle paluu opettajantyöhön vaikutti paremmal-
ta ratkaisulta myös luovuuden kannalta. Hän kirjoitti
Lauritsalasta miehelleen kuinka »Senttaamiselämä kauhis-
tuttaa minua. Tämä on sittenkin parempi, kirjoittaminen
pysyy ilona.»

Tämän kokoelman novellit ovat siis vaiheesta, jolloin
Vala eli pääkaupunkiseudulla ammattikirjailijana. 1930-lu-
vulla Valan tuotanto painottui suorasanaiseen tekstiin ru-
nojen sijaan. Ainut silloin ilmestynyt runoteos oli *Paluu*
(1934). Kirja-arvosteluita ja pakinoita Vala sen sijaan jul-
kaisi useita kymmeniä 1930-luvun aikana. Niistä suurin osa
ilmestyi hänen veljensä toimittamassa, ainaisessa rahapu-
lassa olleessa *Tulenkantajat*-lehdessä, eikä sikäli ollut varsi-
naista ansiotyötä.

Asiaproosan lisäksi Vala kirjoitti ajoittain suorasanaise-
ta fiktiota. Tähän kokoelmaan olen koonnut kaikki tiedos-
sa olevat lehdissä julkaistut Valan kirjoittamat
suorasanaiset kertomukset. Laajan sanoma- ja aikakauslehti-
aineiston lisäksi olen perehtynyt Suomalaisen Kirjalli-
suuden Seuran arkiston Vala-kokoelmaan. Käsikirjoituk-
sina arkistoaineistossa on kuitenkin vain joitain proosa-
katkelmia, joita ilmeisesti ei ole päätyntä julkaistavaksi
asti. Valan novellituotanto ei todellakaan kehittyntä laa-
jaksi, jonka huomaa toki tämän teoksenkin sivumäärästä.

Teoksen tavoitteena on tuoda Valan kertomukset jälleen lukijoiden ulottuville. Tärkeää on huomata, ettei kyseessä ole millään tavoin Valan oma novellikokoelma. Hän itse tuskin tällaista olisi ruvennut kokoamaan.

Useimmat Valan kertomuksista voi siis ajatella juuri ansiotyönä. Novellit olivat varmasti tuottavampia kuin yksittäiset lehdissä julkaistut runot. Kertomuksista neljä ilmestyi *Uudessa Suomessa*, yksittäiset *Kotiliedessä*, *Kodin Viikkolehdessä*, *Maailman kesälehdessä* ja huumorijulkaisu *Lipeäkälässä*. Näiden kaupallisten julkaisijoiden lisäksi yksittäiset novellit ilmestyivät lisäksi *Työväen joulualbumissa*, *Tulenkantajissa* ja *Työväen joululehdessä*.

Pääosa niistä oli siis selkeästi tilapäisjulkaisuja, joille kirjailija ei ajatellut pitkää ikää. Toisaalta toisissa hän pääsi käsittelemään itseään lähellä olevia aiheita kuten avioliittoa, äitiyttä ja lapsen maailmaa. Niissä on ehkä viitteitä, mitä hän olisi kirjoittanut, jos olisi vakavammin päättänyt kirjoittamaan proosakertomuksia. Kertomukset ovat ajanjaksolta, jolloin Valan poliittinen tietoisuus ja toiminta lisääntyi. Novelliin lajina hän perehtyi myös vuonna 1933 toimiessaan tuomarina *Tulenkantajat*-lehden novellikilpailussa. Se oli työläs urakka, koska hänen täytyi kirjoittaa jokaisesta osallistuneesta novellista arvostelu, mutta hän piti sitä palkitsevana, koska niissä on »varmasti parempia kuin porvarillisissa raha-palkintokilpailuissa.»

Neljässä Valan tarinassa esiintyy herrasväki Morot, keskiluokkainen aviopari, joka oli sopivan pikkuporvarillinen *Uuteen Suomeen*, *Kotilieteen* ja *Lipeäkälään*. Morot-tarinoista viimeinen, 'Sivistynyttä köyhälistöä ja viimeinen ananaspurkki' ilmestyi *Tulenkantajat*-lehdessä. Se käsittelee sivistyneen keskiluokan elämää ja oli ehkä liian kriittinen kaupallisempiin julkaisuihin. Tarinassa aviopari on jäänyt työttömäksi. Michelle töitä ei riitä pula-ajan vuoksi, naiselle niitä ei anneta, koska hän on naimisissa ja oletetaan

miehensä elättävän hänet. Pariskunnan vuokranmaksukin on myöhässä.

Vala ja Armas Heikel edustivat itse todellista sivistynyttä köyhälistöä. Vala oli koulutukseltaan kansakoulunopettaja ja Heikel filosofian maisteri, kemisti, joka ei pula-ajan vuoksi saanut koulutustaan vastaavaa työtä. Laajemmin ilmiö liittyi sivistyneistön muuttumiseen keskiluokaksi. Koulutus ei enää tarjonnut sellaista elintasoa, mitä oli odotettu. Kansainvälisesti huomiota sen kuvauksena herätti saksalaisen Hans Falladan romaani *Kleiner Mann – was nun?* (1932, suom. *Mikä nyt eteen, Pinneberg?* 1933), jonka Vala arvosteli myönteisesti *Tulenkantajat*-lehdessä 1934. Hän näki sen kuvauksena »kaulusköyhälistöstä», jolla ei ole keskinäistä yhteistuntoa ja jonka vuoksi se turvautuu kansallissosialismiin. Suomessa sivistyneen keskiluokan heikkoa taloudellista asemaa piti esillä Mika Waltari. Hänen tapansa käsitellä aihetta vasemmistolaiset kritisoivat vastakkainasetteluksi työväenluokkaa vastaan. Katri Valalla aiheen käsittely on humoristinen. Viimeinen ananaspurkki ei edusta mitään äärimmäistä kurjuutta, mutta köyhyyttä ei voi myöskään romantisoida kirjailija Kersti Bergrothin tapaan, jolta Vala on ottanut lainauksen tekstinsä ironiseksi motoksi.

Uudessa Suomessa, tarkemmin sanottuna sen sunnuntailiitteessä, vuosina 1930–1931 ilmestyneiden Valan tekstien taustavaikuttajaksi voi olettaa kirjailija Arvi Kivimaan, joka oli lehden toimittajana vuoteen 1932. Kivimaalla oli merkittävä rooli tulenkantajataustaisten kirjailijoiden tekstien saamisessa lehteen. Toisaalta *Uudessa Suomessa* työskenteli näinä vuosina myös vasemmistolainen Jarno Pennanen. Myöhemmin Pennanen perusti *Kirjallisuuslehti*-nimisen yhteiskunnallisen kulttuurilehden, johon Valakin ajoittain kirjoitti.

Uusi Suomi oli kokoomuksen pää-äänenkannattaja,

Katri Valan kertomukset ensi kertaa kirjana

Katri Vala (1901-1944) tuo lukijan eteen joukon ihmiskohtaloita, joihin mahtuu kirjapainossa raattava nuori nainen, pikkuporvarillinen pariskunta 1930-luvun arkielämän keskellä, taiteilijan kanssa naimisiin menevä varakas Emilia, elokuvantekijät vanhassa kummittelevassa kartanossa, moderni juhliva farmaseuttioppilas Tuulikki, pieni tyttö kantamassa pikkuveljestään huolta ja viimeisillään raskeana olevana naimaton nainen etsimässä apua.

Teos kokoaa yhteen kaikki Valan proosakertomukset lastenlehti Pääskysessä vuonna 1915 julkaistusta tarinasta 1930-luvun ammattikirjailijavaiheen ansiotyönä tehtyihin kertomuksiin. Kokoelman 12 tarinassa on sekä Valan henkilökohtaisia tunteja esiintuovia kertomuksia että runoilijan yrityksiä elättää perhettään tarinoillaan. Teos tuo esiin Katri Valan äänen ja tarjoaa sekä elämyksiä että täydennystä kotimaisen kirjallisuuden klassikon kirjailijakuvaan.

Teoksen esipuheessa sen toimittaja, filosofian tohtori ja tietokirjailija Juha Järvelä, kertoo kertomusten taustasta ja niiden liittymisestä Katri Valan elämään.

